Helsingissä 1.3.2021

Lausunto eduskunnan talousvaliokunnalle U 7/2021 vp Valtioneuvoston kirjelmästä eduskunnalle ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi (akkuasetus)

Euroopan komission 10. joulukuuta 2020 tekemä ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi akuista ja käytetyistä akuista, direktiivin 2006/66/EY kumoamisesta ja asetuksen (EU) No: 2019/1020 muuttamisesta on yleisesti ottaen hyvin muotoiltu ja tervetullut. Ilmastokriisi on tehnyt välttämättömäksi muuttaa vallitsevia liikenteen, energiantuotannon ja kulutuksen käytäntöjä. Fossiiliset polttoaineet aiheuttavat melkein 90 prosenttia kaikista hiilidioksidipäästöistä, ja vähähiilistä tulevaisuutta ei voida sen vuoksi ajatella ilman, että fossiilisten polttoaineiden maailmanlaajuista käyttöä vähennetään huomattavasti. Akut ja akkuteknologia ovat merkittävässä asemassa muutoksessa kohti kestävämpää yhteiskuntaa. Komission ehdotus nähdäkseni edistäisi merkittävällä tavalla akkujen käyttöpotentiaalin hyödyntämistä ja siten siirtymää hiilineutraaliin energiatulevaisuuteen.

Globaalin akkukysynnän on ennakoitu kasvavan vuoteen 2030 mennessä 14-kertaiseksi. Tämä luo paitsi uusia liiketoimintamahdollisuuksia talouden toimijoille myös uudenlaisia tuotannollisia ja ympäristöllisiä haasteita. Ympäristön kestävyyden näkökulmasta on tärkeää ja järkevää panostaa akkujen kierrätykseen ja jatkojalostukseen sen sijaan, että perustettaisiin uusia kaivoksia: tavoitteena on oltava kiertotalousyhteiskunta, jossa akuissa käytettävät mineraalit otetaan talteen jo olemassa olevista tuotteista ja käytetään uudelleen, jolloin uutta malmia tarvitsi louhia mahdollisimman vähän. Komission ehdotus ohjaa kehitystä tähän suuntaan mm. luomalla edellytyksiä akkujen keräys- ja kierrätysasteen nostamiselle ja asetuksella, jonka mukaan kobolttia, lyijyä, litiumia tai nikkeliä materiaaleina sisältävien teollisuus-, sähköavoneuvo- ja autonakkujen tulisi sisältää nykyistä enemmän jätteestä talteenotettua materiaalia. Tässä voidaan parantaa huomattavasti, sillä nykyisellään akuissa käytettävistä materiaaleista vain pieni osa on kierrätettyjä (12% alumiinista, 22% koboltista, 8% mangaanista ja 16% nikkelistä).

Akkujen palautumista ja uudelleenkäyttöä koskevaa infrastruktuuria kehitettäessä olisi kuitenkin tärkeää kiinnittää huomiota myös raaka-aineiden sitoutumisaikaan ja panostaa raaka-aineiden saamiseen nopeasti kiertoon. Esimerkiksi sähköautoon akkujen raaka-aineet sitoutuvat 8-14 vuodeksi, jonka jälkeen ne voitaisiin kierrättää 5-10 vuodeksi. Mutta jos akuissa käytettävät raaka-aineet saadaan kiertoon vasta 15 vuoden päästä, niiden merkitys jää taloudellisesti suhteellisen marginaaliseksi. Mutta esimerkiksi kännyköihin raaka-aineet ovat sitoutuneet huomattavasti lyhyemmäksi aikaa, sillä kännyköiden elinkaari on merkittävästi lyhyempi kuin autojen. Jos kännykät saataisiin tehokkaasti kiertoon, niistä saataisiin vuosittain kobolttia miljoonaan sähköautoon. Iso osa kännyköistä ei kuitenkaan palaudu tai menee uusiokäyttöön esimerkiksi Afrikan maihin tai Kiinaan. Siksi olisi tärkeää nostaa elinkaareltaan lyhyiden akkujen keräysastetta materiaalien uusiokäytön tehostamiseksi ja niiden pitämiseksi kierrossa. Tähän komission ehdotus kiinnitti kuitenkin vähemmän huomiota.

Ehdotettu jokaisesta teollisuus- ja sähköajoneuvoakusta luotava akkupassi lisäisi tärkeällä tavalla akkujen elinkaaren läpinäkyvyyttä ja tietoa kulloinkin kierrossa olevien ja palautuneiden akkujen määrästä. Valtioneuvoston kannanotto akkujen uudelleenkäytön tilastoinnin kehittämiseksi on hyvä.

Valtioneuvoston kirjelmä painottaa nähdäkseni aivan oikein, että valvontaresurssien lisäksi tuottajavastuun vahvistamiseen olisi tärkeää olla myös muita keinoja. Komission ehdotus sen paremmin kuin Valtioneuvoston kirjelmäkään ei kuitenkaan käsittele millään tavalla kulutuskäyttäytymistä, kuluttajien vastuuta eikä kuluttajien motivointia käytettyjen akkujen palauttamiseen. Kun tuottajille ja muille talouden toimijoille kiertotaloutta markkinoidaan tilaisuutena tehdä voittoa, kansalaisia suostutellaan kierrättämään valistuksella ja vetoamalla moraaliin. Komission ehdotuksessakin ainoa maininta kuluttajien saamasta hyödystä oli oletus siitä, että ”[m]yös kuluttajien katsotaan hyötyvän, koska heidän mahdollisuutensa tarkan tuotetiedon saamiseen kasvaa”. Ei ole kuitenkaan mitenkään itsestään selvää, ett kuluttajat pitäisivät tätä parempaa tuotetietojen saamista itsessään erityisen tärkeänä tai arvokkaana; se on tuskin itseisarvoisessa asemassa. Kansalaisilla on hahmotellussa akkujenkeräysjärjestelmässä paljon velvollisuuksia, mutta vähän oikeuksia. Myös kuluttajien näkökulman huomioiminen ehdotuksessa olisi tärkeää.

Kunnioittaen,

VTT, dosentti Olli Pyyhtinen
Sosiologian apulaisprofessori
New Social Research (NSR)
Tampereen yliopisto
olli.pyyhtinen@tuni.fi
040 585 4148